

امام سجاد (ع) و نهضت خدمت رسانی

<?xml encoding="UTF-8?">

ابعاد شخصیتی معصومان علیهم السلام از جمله امام سجاد علیه السلام چنان گسترده است که در هر بعدی از نیازهای بشری می توان الگوی کاربردی، ارائه و تشنگان هدایت را از سرچشمه های فضائل آنان سیراب کرد. بی شک یکی از مشخصه های بشر از آغاز خلقت تاکنون - و قطعا تا پایان جهان - زندگی جمعی اوست؛ اجتماعی که در آن هر کس بر اساس استعدادها و نحوه برخورداری از امکانات، موقعیتی می یابد و در تعامل با دیگران نیازمندی های خود را رفع می کند و در مقابل آن، نیازهای دیگران را برطرف می سازد. اعضای جامعه بشری - که ما هم عضوی از آن هستیم - هیچ کدام به تنهایی توان رفع نیازهای ضروری برای تداوم حیات را ندارند. از این رو با رو آوردن به «زندگی جمعی» هر کدام بنابر استعداد و توان خود، بخشی از نیازهای دیگران را تامین می کند تا در برابر، آنان هم نیازهای وی را رفع کنند. امام سجاد علیه السلام به خوبی می دانست که بی نیاز مطلق، خداست و غیر او، همه به هم نیازمندند. لذا وقتی شنید مردی می گوید: خدایا! مرا از خلق خود بی نیاز کن. فرمود: «لیس هکذا، انما الناس بالناس ولكن قل: اللهم اغنی عن شرار خلقك (1)؛ این گونه نیست، مردم به مردم نیازمندند. اما بگو: خدایا! مرا از مردم بد کیش بی نیاز کن.»

به این دلیل ما باید به یک حقیقت مهم و در عین حال فراموش شده توجه کنیم و آن، حقی است که جامعه (و افراد آن) به دلیل ایفای نقش در تداوم زندگی ما دارند. و این، همان حقی است که امام زین العابدین علیه السلام در کنار دو حق دیگر (حق خدا و حق خود) در رساله حقوق از آن یاد می کند و حقوق گروههایی مثل رهبران، زبردستان، خویشان، نیکوکاران و توده های مردم مانند همسایه، رفیق، شریک، سائل و نیازمند و حتی حقوق اموال و ... را تذکر می دهد. و از همین جایگاه است که انسانها جهت ادای این حقوق موظف به «خدمت» به هم هستند. در واقع اسلام با این دید دقیق و عمیق، خاستگاه «خدمت به خلق» را «حق خلق» می داند و معتقد است مردم باید خادم هم باشند چون به گردن هم حق دارند.

این حق گاه چنان روشن است که مردم را به پاسخگویی متقابل وادار می کند، مانند حق پدر، معلم، و گاه به واسطه و پنهان است مانند حق نیازمندان، مستضعفان و ... که با دقت در زنجیره اجتماع می توان حقوق آنها را نسبت به خود کشف کرد و آنگاه است که خدمت به آنان نیز ضروری می شود.

درک این تحلیل وقتی راحت تر خواهد شد که بدانیم مردی از امام زین العابدین علیه السلام درباره «حق معلوم» در آیه شریفه «والذین فی اموالهم حق معلوم للسائل والمحروم» (2) سؤال کرد و امام فرمود: «حق معلوم، چیزی است که شخص از مال خود بیرون می کند و آن غیر از زکات و صدقه واجب است.» آن مرد پرسید: با این مال چه بکند؟ امام فرمود: «با آن صله رحم می کند و به ضعیفان کمک می نماید و رنج ایشان را برطرف می سازد و یا به برادر دینی اش محبت می کند و گرفتاری او را برطرف می سازد.» (3)

امام سجاد علیه السلام با تعابیر دیگر نیز این پیوند و علقه اجتماعی بشر به هم را یادآور و «حق خدمت» ناشی از آن را هم متذکر می شود. از جمله با عنوان «برادری مردم» چنین می فرماید: «بئس الاخ یرعاک غنیا و یقطعک فقیرا (4)؛ بد برادری است که در وقت توانگری به تو توجه دارد و در وقت نیازمندی از تو می برد.» براساس

برادری دینی و اجتماعی، مؤمنان موظف به رعایت و دمت به هم هستند و ترک وظیفه امری مذموم شمرده می شود و به معنای ضایع کردن حقوق دیگران است .

1 - آثار خدمت به خلق

از نگاه امام سجاد علیه السلام خدمت به خلق، هم اثر دنیایی دارد و در معادلات اجتماعی تاثیرگذار است و هم دارای آثار اخروی است . نمونه هایی از هر دو گروه را مرور می کنیم .

الف: آثار خدمت در دنیا

یاری مردم طبیعی ترین اثر خدمت، یاری مددجو و گیرنده خدمت است . امام سجاد علیه السلام می فرمود: «در دنیا هیچ چیز یاری دهنده تر از نیکی به برادران نیست .» (5)

بقا و فوزی نعمت «لینفق الرجل بالقصد و بلغه الکفاف و یقدم الفضل منه لآخرته . فان ذلک ابقی للنعمة و اقرب الی المزید من الله تعالی و انفع فی العاقبة؛ (6) انسان باید به مقدار اعتدال و به قدر کفاف خرج کند و زیادی اش را برای آخرت بفرستد . زیرا چنین رفتاری باعث بقای بیشتر نعمت گشته و به فوزی نعمت از جانب خدا نزدیک تر و در عاقبت سودمندتر است .»

آقایی و بزرگی در دنیا «سادة الناس فی الدنيا الاسخياء و سادة الناس فی الآخرة الاتقياء؛ (7) سروران مردم در دنیا، سخاوتمندان و در آخرت، پرهیزگاران هستند .»
«گرامی ترین انسانها نزد مردم، کسی است که زیاد خیرش به آنها برسد و نیازی به آنها نداشته باشد و ...» (8)

سرور قلبی خدمت رسان «الکریم یتتهج بفضلہ و اللئیم یفخر بملکہ؛ (9) شخص کریم با بخشندگی خود شادمان است و فرومایه به ثروتش می بالد .»

ب: آثار خدمت در آخرت و نتایج معنوی

امام سجاد علیه السلام در روایاتی متعدد به آثاری چون: افزایش درجه خدمت رسانی در آخرت (10) ، آمرزش گناهان (11) ، یاور روز تنگدستی (قیامت) (12) ، مقامات و قصرهای بهشتی (13) ، پوشش در آخرت (14) و ... (15) تصریح می کند .

جهت اختصار، تنها به روایتی از آن حضرت که شرح جامع از آثار اخروی خدمت را بیان می نماید، توجه می کنیم: ابوحمزه ثمالی از امام علی بن الحسین علیه السلام چنین نقل کرد:

«من قصی لایخیه حاجة فبحاجة الله بدا ... ؛ کسی که یک حاجت برادرش را برآورد خداوند صد حاجت او را برآورد . کسی که اندوهی را از دل برادرش بردارد، خداوند اندوه روز قیامت را از او برطرف سازد؛ هر قدر هم که زیاد باشد . و هر کس برادرش را که در مقابل ستمکار قرار گرفته است، یاری دهد، خدا او را هنگام عبور از صراط یاری می کند، در وقتی که قدمها می لغزد . و کسی که به دنبال نیاز برادر مؤمنش برود و با برآوردن حاجتش او را شاد کند، چنان است که رسول خدا را مسرور کرده است . و هر کس او را سیراب کند، خدا او را از شراب سر به مهر بهشتی

سیراب می سازد . و هر کس گرسنگی او را با طعام برطرف کند، خدا او را از میوه های بهشتی سیر می کند . و هر کس برهنگی او را بپوشاند خدا او را با جامه های زربافت و حریر می پوشاند . و اگر با اینکه برهنه نیست، او را لباسی بپوشاند، پیوسته در حفظ خدا است تا هنگامی که نخ از آن جامه بر تن او باشد . و کسی که کار مهم برادرش را کفایت کند، خداوند پسران بهشتی را خدمتگذار او می سازد . و کسی که او را بر مرکبی سوار کند، خدا او را در قیامت بر ناقه ای بهشتی سوار می کند که فرشتگان به آن می بالند . و هر کس مؤمنی را هنگام مردنش دفن کند، گویا او را از ولادت تا مرگ پوشانده است . و هر کس او را همسری دهد که مایه انس و آرامش باشد، خداوند برای او در قبر مونس به شکل محبوب ترین افراد خانواده اش قرار می دهد . و کسی که برادر مؤمن بیمارش را عیادت کند، فرشتگان دور او را می گیرند و دعا می کنند تا وقتی که از آنجا بیرون رود و به او می گویند: «خوشا به حالت و بهشت گوارایت!» به خدا سوگند برآوردن حاجت مؤمن در پیشگاه خدا محبوب تر از دو ماه روزه پی در پی با اعتکاف آن دو ماه در ماه حرام است .» (16)

چنان که مشاهده می شود، امام سجاد علیه السلام در شرح آثار معنوی و اخروی خدمت به مؤمن، انواع متنوعی از خدمت را هم برشمرده است؛ از خدمت مالی تا آبرویی و از خدمت روحی تا غریزی و این، نشانگر آن است که خدمت در تمام ابعاد آن مورد توجه است و تنها در امور اقتصادی و کمکهای مادی به نیازمندان خلاصه نمی شود .

2 - آثار ترک خدمت

پشیمانی، نزول بلا، پرده دری ابوخلد کابلی می گفت: شنیدم که امام زین العابدین علیه السلام می فرمود: «... الذنوب التي تورث الندم ترك صلة القرابة حتى يستغنوا ... و الذنوب التي تنزل البلاء ترك اغاثة الملهوف و ترك معونة المظلوم ... و الذنوب التي تكشف الغطاء ... ترك التقرب الى الله عزوجل بالبر و الصدقة ... و قساوة القلوب على اهل الفقر و الفاقة و ظلم اليتيم و الارملة و انتهاز السائل و رده بالليل ... ؛ (17) از گناهانی که پشیمانی به بار می آورد ... ترك صله رحم به حدی که احساس خویشاوندی نکند ... از گناهانی که باعث نزول بلا می شود، به فریاد مظلوم نرسیدن و کمک نکردن به ستمدیدگان ... است ... از گناهانی که پرده حیا را می درد ... نزدیک نشدن به خدای عزوجل با نیکوکاری و صدقه و سنگدلی بر اهل فقر و تهیدستان و ستم به یتیم و بیوه زنان و دست رد به سینه سائل زدن هنگام شب است .»

نزول بلایی مثل یعقوب امامی که دیدگاهش این باشد که خداوند هیچ سائلی را باز نمی گرداند «یا من لا یرد سائله و لایخیب آمله ... (18) ، ای خدایی که سائلی را برنمی گرداند و آرزومندی را ناامید نمی کند . ای آن که درگاهش به روی درخواست کنندگان باز و پرده درش از مقابل امیدواران برداشته است ...» خود نیز در برخورد با نیازمندان می کوشد چنین صفتی را کسب کند . از این رو ابوحمزه ثمالی (ثابت) می گفت: روز جمعه ای نماز صبح را با امام زین العابدین علیه السلام به جا آوردم . امام به سوی منزل رفت . من هم با ایشان بودم . وقتی به منزل رسیدیم، یکی از خادمه ها را صدا زد و فرمود: «امروز روز جمعه است؛ هر نیازمندی آمد، مبادا رد کنید .» من گفتم: هر سائلی که مستحق نیست! فرمود: «ای ثابت! از آن می ترسم که یکی مستحق باشد و ما به او چیزی ندهیم و رد کنیم و به خانواده ما چیزی فرود آید که به یعقوب و خانواده اش نازل شد . اطعامشان کنید .» (19)

نشانه بخل امام سجاد علیه السلام می فرمود: «از پروردگارم شرم دارم که یکی از برادرانم را ببینم و از خدا برای او بهشت را بخواهم اما از دادن درهم و دینار، بخل ورزم که وقتی قیامت شود، به من گفته شود: اگر بهشت مال تو بود، در دادن آن به مراتب بیشتر از دادن مال، بخل می ورزیدی.» (20)

نیامرزیدن همیشگی امام سجاد علیه السلام فرمود:

«من بان شعبانا و بحضرتة مؤمن جائع طاو قال الله عزوجل: ملائکتی اشهد کم علی هذا العبد اننی امرته فعصانی و اطاع غیری وکلته الی عمله و عزتی و جلالی لا غفرت له ابدًا؛ (21) کسی که سیر بخوابد و در کنار او مؤمنی گرسنه باشد، خدای متعال به فرشتگان می فرماید: نگاه کنید به این بنده ام که من امر کردم ولی فرمان نبرد و غیر مرا اطاعت کرد. پس من هم او را به عملش واگذاشتم. سوگند به عزت و جلالم هرگز او را نمی آمرزم.»

«من کان عنده فضل ثوب فعلم ان بحضرتة مؤمنًا محتاجًا الیه فلم یدفعه الیه اکبه الله عزوجل فی النار علی منخريه (22)؛ کسی که لباس اضافی داشته باشد و بداند در اطرافش مؤمنی به آن نیاز دارد و ندهد، خدا او را به رو در آتش می اندازد.»

3 - دعای توفیق خدمت به خلق

امام سجاد علیه السلام با توجه به ثواب فراوان و آثار دنیوی و اخروی خدمت به خلق، همواره دست به دعا برمی داشت و توفیق خدمت را از درگاه الهی خواستار می شد. از جمله آنها این دعاهاست:

«اللهم صل علی محمد و آلہ و ... اجر للناس علی یدی الخیر و لاتمحقه بالمن؛ (23) خدایا! بر محمد و آل او درود فرست و ... به دست من کارهای خیر را برای مردم جاری کن و چنان کن که با منت گذاردن باطل نسازی.»

«اللهم صل علی محمد و آلہ و احجینی عن الشرف و الازدیاد و قومنی بالبذل و الاقتصاد و علمنی حسن التقدير و اقبضنی بلطفک عن التبذیر و اجر من اسباب الحلال ارزاقی و وجه فی ابواب البر انفاقی ... اللهم حبب الی صحبة الفقراء و اعنی علی صحبتهم بحسن الصبر ...؛ (24) خدایا! بر محمد و آل او صلوات بفرست و مرا از اسراف و ولخرجی بر کنار دار و راه بذل و بخشش بر مستمندان، با میانه روی و اعتدال در مصرف را به من نشان بده. و خوب اداره کردن زندگی را به من بیاموز. و به لطف و کرم از تجمل و اسراف بازم دار. و وسایل روزی مرا از راه حلال فراهم کن. و مرا به انفاق در راه خیر موفق بدار؛ ... خدایا! مصاحبت با فقیران را برایم دوست داشتنی ساز و به همنشینی و شکیبایی با آنان یاریم کن.»

«اللهم صل علی محمد و آلہ و حلنی بحلیة الصالحین و البسنی زینة المتقین فی ... السبق الی الفضيلة و ایثار التفضل ...؛ (25) خدایا! بر محمد و آل او درود فرست و جان مرا به زیور بندگان شایسته ات بیارای. و بر من لباس تقوا بپوشان تا بتوانم در راه فضل و کمال از دیگران پیش بیفتم و زیادی مالم را به مستمندان، ایثار کنم»

4 - دعوت و تشویق به خدمت رسانی

حضرت زین العابدین علیه السلام که چنین مشتاقانه از خداوند توفیق برای خود می خواهد، دیگران را نیز متوجه این وظیفه اجتماعی و دینی می سازد و با برشماری ثوابهای زیاد آن، مؤمنان را برای خدمت رسانی بیشتر به هم برمی انگیزد. برخی از تلاشهای حضرت در تبلیغ و ترویج این سنت حسنه را مرور می کنیم:

اهل خير شويد امام سجاد عليه السلام به فرزندش امام باقر عليه السلام می فرمود: «افعل الخير الى كل من طلبه منك فان كان اهله فقد اصبت موضعه و ان لم يكن باهل كنت انت اهله؛ (26) هر کس از تو انجام کار خیری را خواست، برایش انجام بده؛ اگر اهلش بود، درست عمل کردی و گرنه تو خود اهل خير شده ای.» در تفسیر آیه 15 سوره توبه «... و يقبل التوبة عن عباده و ياخذ الصدقات»؛ «توبه بندگان را می پذیرد و صدقات را می گیرد.» محمد بن مسلم از امام صادق، از امام سجاد علیهما السلام نقل کرد: «در پیشگاه خدا تعهد می کنم که صدقه به دست بنده خدا نمی رسد مگر آنکه پیش از آن در دست خدا قرار بگیرد.» آن حضرت هر گاه می خواست صدقه بدهد، اول آنچه را در دست داشت، می بوسید و می بویید، سپس به دست فقرا می داد و می فرمود: «برای هر چیزی فرشته واسطه ای هست، جز صدقه که بی واسطه به دست خدا می رسد.» (27)

خوش به حال انفاق گران! ابوحمره ثمالی می گوید: امام علی بن الحسین علیه السلام فرمود: «طوبی لمن طاب خلقه و طهرت سجيته و صلت سريره و حسنت علانيته و انفق الفضل من ماله و امسك الفضل من قوله و انصف الناس من نفسه (28)؛ خوش به حال کسی که خویی خوش و درونی پاکیزه و نهادی شایسته و ظاهری آراسته دارد؛ زیادی مالش را انفاق می کند و سخن بیهوده را ترک می کند و با مردم منصفانه رفتار می نماید.»

درجه خود را ارتقا دهید! آن حضرت خطاب به شیعیان می فرمود: «ای شیعیان ما! بهشت دیر یا زود از دست شما نمی رود اما برای ارتقای درجات آن کوشش کنید و بدانید میان شما بالاترین درجات و زیباترین کاخها و سراها و بناها در بهشت از آن کسانی است که در پاسخ دادن به ندای مؤمنان نیکوتر باشند و همدردیشان با فقرای مؤمن بیشتر باشد. بدانید خداوند گاهی یکی از شما را به سبب یک سخن پاک که با برادر تنگدستش بگوید، بیشتر از مسافت یک صد هزار سال که با گامهایش بپیماید، به بهشت نزدیک می کند، اگر چه از عذاب شدگان به آتش جهنم باشد. پس نیکی کردن به برادر خود را کوچک نشمارید زیرا آن نیکی، روزی برای شما سودمند است که هیچ چیز جایش را نمی گیرد.» (29)

اطعام نیازمندان ابوحمره ثمالی می گفت: علی بن حسین علیه السلام می فرمود: «هر کس مؤمنی را تا حد سیر شدن غذا بدهد، جز خدا کسی از پاداش اخروی آن خبر ندارد؛ نه فرشته مقرب و نه پیامبر مرسل. (بعد فرمود) از چیزهایی که سبب آمرزش می شود، غذا دادن به فرد مسلمان گرسنه است (و بعد این آیه را تلاوت کرد): «او اطعام فی يوم ذی مسغبة یتیم او مسکینا ذا متربة» (30)؛ یا اطعام دادن در روز گرسنگی به یتیمی از خویشان یا به تنگدستی نیازمند.» (31)

نمونه هایی برای خدمت خدمت، اقدامی است که به خاطر ادای حقوق متقابل (مستقیم یا با واسطه) انجام می شود و گستره ای به وسعت تمام عوامل دخیل در جامعه بشری دارد؛ از انسان تا خدا و از حیوان تا جهان طبیعت. فهرست رساله حقوق امام سجاد علیه السلام را به یاد آوریم تا به وسعت این گستره، عمیق تر بنگریم؛ «1 - حق خدا (تمام حقوق از آن ناشی می شود) 2 - حق خود (الف: جوارح: زبان، گوش، چشم، پا، دست، شکم، فرج؛ ب: افعال و کارها: نماز، روزه، صدقه، قربانی)، 3 - حق ائمه (رهبر حکومت، معلم، مالک، همسر، خدمتگزار)

4 - حق خویشاوندان و ... (مادر، پدر، فرزند، برادر، منعم، (دهنده نعمت آزادی)، آزادکرده، نیکی کننده، اذان گو، پیشنهاد، هم‌نشین، همسایه، رفیق، شریک، مال، طلبکار، دوست معاشر، مدعی، فرد مورد ادعا، مشورت کننده، مشورت دهنده، نصیحت خواه، نصیحت کننده، بزرگتر، کوچکتر، سائل، فرد درخواست شونده، فرد خشنود کننده، توده مردم، اهل ذمه) از بین 50 مورد، ما به چند مورد اشاره می کنیم که امام سجاد علیه السلام در مورد خدمت به آنها رهنمودی ارائه فرموده اند .

نوع خدمت به سائل (نیازمندان) «حق السائل فاعطاؤه اذا تهيأت صدقة و قدرت علی سد حاجته والدعاء، له فيما نزل به و المعاونة له علی طلبته و ان شککت فی صدقه و سبقت الیه التهمة له و لم تعزم علی ذلک لم تامن ان یكون من کید الشیطان اراد ان یصدک عن حظک و یحول بینک و بین التقرب الی ربک فترکته بستره و رددته ردا جمیلا و ان غلبت نفسک فی امره و اعطيته علی ما عرض فی نفسک منه فان ذلک من عزم الامور؛ حق سائل آن است، که اگر صدقه ای آماده داری، به او بدهی و اگر توان برآوردن نیاز او را داری، برآوری و برای گرفتاریش دعا کنی و به خواسته ای که دارد، به او کمک کنی و اگر در راستگویی او تردید کنی و زود او را متهم کنی، در صورتی که یقین نداری، بعید نیست که شیطان می خواهد تو را فریب داده و از اجر و ثواب بی بهره کند و تو را از نزدیکی به خدا باز دارد؛ در این صورت، آبروی او را حفظ کن و با روی خوش او را از خود دور کن . اما اگر بر نفس خود غلبه کنی و علی رغم چیزی که در دلت گذشته، به او کمک کنی، از امور مهم و حاصل اراده استوار است .» (32)

حق مال؛ صرف در راه خدمت «و اما حق المال فان لا تاخذہ الا من حله و لا تنفقه الا فی حله و لا تحرفه عن مواضعه و لا تصرفه عن حقائقه و لا تجعله اذا کان من الله الا الیه و سببا الی الله و لا تؤثر به علی نفسک من لعله لا یحمدک و بالحرى ان لا یحسن خلافته فی ترکتک و لا یعمل فیہ بطاعة ربک فتکون معینا له علی ذلک او بما (احدث فی مالک) احسن نظرا لنفسه فیعمل بطاعة ربه فیذهب بالغنیمه و تبوء بالاثم و الحسرة و الندامة مع التبعة و لاقوة الا بالله؛ اما حق مال آن است که جز از راه حلال به دست نیآوری و به جز راه حلال خرج نکنی و مبدا بی مورد در غیر راه های درست به کار ببری و چون مال از آن خداست، نباید جز در راه خدا و جایی که وسیله تقرب به اوست، به کار بندی . و کسانی را که شاید از تو تشکر هم نکنند، بر خود مقدم دار . میراث گذاردن آن را برای دیگران صحیح ندانی که در راه نافرمانی خدا به کار برده شود و تو نیز در این گناه، کمک کار باشی و یا از تو بهتر به سود خود منظور دارد و در اطاعت خدا مصرف کند و غنیمت را او ببرد اما بار گناه و افسوس و پشیمانی با عقوبت و کیفر نصیب تو گردد . و هیچ نیرو و توانی غیر خدا نیست .» (33)

خدمت رسانی به همه «و اما حق اهل ملتک عامة فاضمار السلامة و نشر جناح الرحمة و الرفق بمسیئهم و تالفهم و استصلاحهم و شکر محسنهم الی نفسه و الیک فان احسانه الی نفسه احسانه الیک اذا کف عنک اذاه و کفاک مؤونته و حبس عنک نفسه فعمهم جمیعا بدعوتک و انصرهم جمیعا بنصرتک و انزلتهم جمیعا منک منازلهم . کبیرهم بمنزلة الوالد و صغیرهم بمنزلة الولد و اوسطهم بمنزلة الاخ فمن اتاک تعاهدته بلطف و رحمة و صل اخاک بما یحب للاخ علی اخیه؛ اما حقوق توده مردم آن است که با حسن نیت و محبت و مدارا با بدیهایشان رفتار کنی و با دلجویی در صدد اصلاح حالشان برآیی . و از کسانی که به ایشان و شما نیکی می کنند، سپاسگزار باشی؛ زیرا احسان کسی نسبت به خود، در حقیقت احسان به تو است، به خاطر آنکه آزاری به تو

نرسانده و زحمتی بر دوش تو ندارد و جلوی هوای نفسش را گرفته است . وانگهی همه را دعا کن و به همه کمک نما و هر کدام را در حد خود محترم شمار؛ بزرگترها را به منزله پدر و کوچک ترها را به منزله فرزند و میان سالها را همچون برادرت بدان . هرکس نزد تو آمد، با او به مهر و محبت برخورد کن و با برادرت با رعایت حقوق برادری، رابطه برادرانه داشته باش .» (34)

بایسته هایی برای خدمت شایسته

1 - منت نگذاشتن

«لم تمش بها علی احد لانها لک، فاذا امننت بها لم تامن ان تكون بها مثل تهجين حالك منها الی من مننت بها علیه لان فی ذلک دلیلا علی انک لم ترد نفسک بها و لو اردت نفسک بها لم تمتن بها علی احد؛ به خاطر صدقه ای که داده ای، بر کسی منت نگذاری؛ زیرا قدمی به سود خود برداشته ای در صورتی که اگر منت بگذاری، در امان نیستی از اینکه روح او را آزرده و خود را معیوب کرده ای . زیرا این عمل تو دلیل آن است که تو این کار را به خاطر خود نکرده ای، در صورتی که اگر برای خودت می خواستی، بر کسی منت نمی نهادی .» (35)

2 - استحکام اعتقاد قبل از خدمت

«و اما حق الصدقة فان تعلم انها ذخرک عند ربک و ودیعتک الی لاتحتاج الی الاشهاد فاذا عملت ذلک کنت بما استودعته سرا واثق بما استودعته علانية و کنت جدیرا ان تكون اسررت الیه امر اعلنته و کان الامر بینک و بینہ فیها سرا علی کل حال و لم یستظهر علیه فی ما استودعته منها باشهاد الاسماع و الابصار علیه بها کانهما واثق فی نفسک لا کانک لاتثق به فی تادیة و دیعتک الیک؛ اما حق صدقه و زکاتی که می دهی این است که بدانی آن، پس اندازی است نزد پروردگارت و امانتی است که شاهد نمی خواهد . وقتی چنین باوری داشتی، بر آنچه در نهان به امانت می گذاری، بیشتر اطمینان خواهی داشت تا آنچه آشکارا می دهی . و خود را سزاوار خواهی دید تا آنچه را که می خواهی در نظر دیگران به خدا بسپاری، در نهان بسپاری و در هر حال به عنوان رازی نهفته بین تو و او باشد و حتی در این امانتی که به او می سپاری، از گوشها و چشمها - به دلیل اعتماد بیشتر به اینها و نه به آن جهت که در بازپرداخت امانت به خدا اعتماد نداری - به عنوان شاهد و گواه پشتیبانی نخواهی .» (36)

3 - خدمت به تناسب توان

«ان من اخلاق المؤمن الانفاق علی قدر الاقتار و التوسع علی قدر التوسع و انصاف الناس من نفسه ... ؛ (37) از اخلاق مؤمن انفاق به قدر توان، توسعه دادن به زندگی به قدر گنجایش، و رفتار منصفانه با مردم و ... است .»

4 - خوش رفتاری با خدمت جویان

آن حضرت هرگاه گدایی نزدش می آمد، می فرمود: «مرحبا بمن یحمل زادی الی الاخرة؛ (38) آفرین به کسی که بار مرا به آخرت حمل می کند!»

5 - حسن ظن به خدمت جویان

6 - خدمت صادقانه (39)

7 - کوچک نشمردن خدمت

آن گاه که خدمت به مردم خاستگاهی الهی داشته باشد، حجم آن مهم نخواهد بود بلکه کیفیت خدمت و رعایت خلوص و داشتن رنگ الهی، ارزشمند خواهد بود . از این روی گاه خدمت با یک نگاه و ایجاد آرامش روحی در قلب یک فرد، می تواند خدمتی ارزشمند شمرده شود . لذا امام سجاد علیه السلام می فرمود:

«نظر المؤمن في وجه اخيه المؤمن للمودة و المحبة عبادة ؛ (40) نگاه مؤمن به صورت برادر مؤمنش از روی دوستی و محبت، عبادت است.»

نهایت ظرافت و دقت نظر امام سجاد علیه السلام را در این جمله ببینیم که فرمود: «حق کسی که خداوند او را باعث شادی تو کرده و تو را به دست او شاد کرده، این است که اگر واقعا قصد خوشحال کردن تو را داشت، خدا را شکر کنی و به اندازه کافی از او سپاسگزار باشی و به خاطر آغاز چنین خدمتی از طرف او، متقابلا تو هم باعث خشنودی او شوی و در صدد جبران برآیی . و اگر قصد نداشت، باز خدا را شکر و سپاس گویی و بدانی از جانب خداست که باعث شادی تو شده است و آن شخص نیز یکی از عوامل نعمتهای خدا بر تو گردیده است . دوست بداری و خیرخواه او باشی زیرا وسایل نعمتهای الهی هر جا باشند، خود موجب برکت هستند، هر چند از روی قصد نباشد ...» (41)

به این ترتیب، خدمتگزار نباید به حجم کار توجه کند بلکه هر نوع خدمتی را که در توان دارد، نثار دیگران کند .

پی نوشت ها :

- 1 . تحف العقول عن آل الرسول، ص 278 .
- 2 . معارج/24 و 25 .
- 3 . وسایل الشیعه، ج 6، ص 69 .
- 4 . زندگانی امام زین العابدین علیه السلام، عبدالرزاق موسوی مقرر، ص 316 نقل ازلواقع الانوار، شعرانی، ص 28 .
- 5 . همان .
- 6 . تحلیلی اززندگانی امام سجاد علیه السلام، قرشی، ج 2، ص 218 .
- 7 . تحف العقول، ص 409 .
- 8 . احتجاج طبری، ص 174 (یک جلدی) .
- 9 . اعلام الدین، ص 299 .
- 10 تا 15 . زندگانی امام زین العابدین علیه السلام، مقرر، به ترتیب: ص 226، 274، 271، 275، 269 و 245 . که به ترتیب از: تفسیر برهان، ج 1، ص 44، وافی، ج 3، ص 88، مشکاة الانوار، ص 233، لثالی الاخبار، ص 214، مشکاة الانوار، ص 224 و حلیة الاولیاء، ج 3، ص 159 نقل کرده است .
- 16 . ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، ص 325 .
- 17 . معانی الاخبار، صدوق، ص 27، ج 2 و مستدرک الوسائل، ج 12، ص 95 .
- 18 . صحیفه سجادیه، «مناجات راجین» .
- 19 . دارالسلام، نوری، ج 2، ص 145، به نقل از تفسیر عیاشی . شرح داستان حضرت یعقوب را در آن ببینید .
- 20 . زندگانی امام زین العابدین (ع)، ص 262 نقل از مصادقة الاخوان، صدوق، ص 34 .
- 21 . ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، ص 569 .
- 22 . همان، ص 568 .
- 23 . صحیفه سجادیه، دعای 20 .

- 24 و 25 . همان، دعای 30 و ...
- 26 . تحف العقول، ص 282 .
- 27 . تفسیر صافی، ص 223 و برهان، ج 1، ص 441 به نقل از عیاشی .
- 28 . کافی، ج 2، ص 156 .
- 29 . تفسیر برهان، ج 1، ص 44 .
- 30 . بلد/14 - 16 .
- 31 . وافی، ج 3، ص 120، (باب اطعام مؤمن) .
- 32 . تحف العقول، ص 270 .
- 33 . همان، ص 267 .
- 34 . همان، ص 271 .
- 35 و 36 . همان، ص 259 .
- 37 . همان، ص 282 و اصول کافی، ج 2، ص 241 .
- 38 . بحار الانوار، ج 46، ص 98 .
- 39 . تحف العقول، ص 270 .
- 40 . همان، ص 282 .
- 41 . همان، ص 271 .